

Syrjityksi joutuneiden oikeussuoja EU:ssa – toimet tasa-arvon lisäämiseksi

Euroopan unionin perusoikeuskirjan osastojen ”Tasa-arvo” ja ”Lainkäyttö” alle kuuluvissa 21 ja 47 artiklassa taataan oikeus syrjimättömyyteen sekä tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen, mukaan lukien oikeussuojan toteutuminen.

Taustaa

Syrjimättömyyden periaate on keskeisessä osassa Euroopan unionin (EU) lainsäädännössä ja siihen sisältyy myös oikeussuojaa koskevia säännöksiä. Tällaisia säännöksiä on esimerkiksi rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin 7 artiklassa ja muissa tasa-arvoon liittyvissä direktiiveissä, kuten yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä, tavaroita ja palveluja koskevassa tasa-arvodirektiivissä ja miesten ja naisten yhtäläistä kohtelua (työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa) koskevan direktiivin uudelleenlaaditussa toisinnossa.

Lisäksi rotujen välistä tasa-arvoa koskevassa direktiivissä, tavaroita ja palveluja koskevassa tasa-arvodirektiivissä ja miesten ja naisten yhtäläistä kohtelua koskevassa direktiivissä vaaditaan EU:n jäsenvaltioita nimeämään yksi tai useampi elin, joka

- tarjoaa riippumatonta apua syrjinnän uhriksi joutuneille henkilöille näiden tekemien syrjintävalitusten käsittelyssä
- teettää riippumattomia selvityksiä syrjintään liittyvistä kysymyksistä
- julkaisee riippumattomia raportteja ja antaa suosituksia kaikista syrjintään liittyvistä kysymyksistä.

Keskeiset kysymykset

Mitkä seikat estävät syrjityksi joutuneiden oikeussuojan toteutumisen? Millä kannustimilla voidaan rohkaista ihmisiä hakemaan oikeutta kun heidän oikeuksiaan on loukattu? Mitä konkreettisia toimenpiteitä on toteutettu oikeussuojan saatavuuden parantamiseksi EU:n jäsenvaltioissa?

Perusoikeusviraston asiaa koskevaa julkaisut

Näitä kysymyksiä pohtiessaan Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) käsittelee oikeussuojan käsitteen laajasti siten, että

se kattaa sekä tuomioistuinten tarjoamat oikeussuojakeinot että tuomioistuimen ulkopuoliset oikeussuojakeinot. FRA:n raportissa *Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality* (”Syrjityksi joutuneiden oikeussuoja EU:ssa – toimet tasa-arvon lisäämiseksi”) tarkastellaan oikeussuojakeinojen käyttöprosessia syrjintätapauksissa. Siinä esitetään syrjintätapauksia koskevia tietoja kenttähaastattelujen pohjalta. Raportilla täydennetään vuonna 2011 annettua FRA:n oikeudellista raporttia *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities* (”Oikeussuoja Euroopassa – haasteet ja mahdollisuudet”), jossa analysoidaan kansallisten tuomioistuinten käsittelemiä tapauksia.

Tutkimusmenetelmät

Selvittääkseen erilaiset oikeussuojan mallit syrjintätapauksissa eri puolilla EU:ta FRA valitsi tarkemman tarkastelun kohteeksi kahdeksan EU:n jäsenvaltiota: Belgian, Bulgarian, Italian, Itävallan, Ranskan, Suomen, Tšekin ja Yhdistyneen kuningaskunnan. Maantieteellisen levinneisyyden lisäksi tämä maavalikoima edustaa erilaisia järjestelmiä, jotka eroavat toisistaan historian, rakenteen, laajuuden ja viranomaisten toimivallan osalta. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten näiden eri järjestelmien erilaisia vahvuuksia voidaan korostaa ja soveltaa laajemmin eri puolilla EU:ta.

Kenttätutkimukseen sisältyi 371 syvähaastattelua, jotka tehtiin kahdeksassa EU:n jäsenvaltiossa puolijäsenneltyjen kyselyjen pohjalta henkilöille, jotka olivat tehneet syrjintään perustuvan valituksen tai kanteen. Tutkimukseen sisältyy myös muutamia sellaisten henkilöiden haastatteluja, jotka olivat päättäneet olla viemättä asiaa pidemmälle. Lisäksi haastateltiin lakimiehiä, kanteen tai valituksen tekijälle neuvoja ja tukea antavien kansalaisjärjestöjen edustajia sekä tasa-arvoelinten edustajia.

Haastateltujen henkilöiden ominaisuudet, kuten sukupuoli, ikä tai etninen tausta, vaihtelivat. Myös heihin kohdistuneen syrjinnän perusteet erosivat toisistaan. Neljännes kanteista ja valituksista liittyi rotuun tai etniseen alkuperään, neljännes sukupuoleen, kaksi viidesosaa vammaisuuteen ja alle kymmenesosa kuhunkin seuraavista: uskonto tai vakaumus, ikä tai seksuaalinen suuntautuminen.

Tuloksiin perustuvia neuvoja

FRA:n tutkimuksesta paljastuu, että oikeussuojan saatavuudessa EU:ssa on järjestelmällisiä puutteita. Nämä puutteet liittyvät rakenteisiin ja menettelyihin, joita käytetään perusoikeuksia puolustettaessa, sekä uhreille annettavaan käytännön tukeen. Esimerkiksi lähes puolet haastatelluista ilmoitti, ettei heille ollut annettu viranomaisten taholta minkäänlaista tukea siihen, miten kanteen tai valituksen voi tehdä, ja noin neljännes ilmoitti ottaneensa itse selvää asianmukaisista menettelyistä. Välittäjinä toimineet tahot ja kanteen tai valituksen tehneet henkilöt kuvasivat lisäksi poliittista ja yhteiskunnallista ilmapiiriä lähes kaikissa kahdeksassa tutkitussa EU:n jäsenvaltiossa vihamieliseksi monia syrjintää kokevia ryhmiä kohtaan sekä myös syrjinnän vastaisia toimenpiteitä kohtaan. Vaikkakin julkisiin palveluihin kohdistuu säästötoimenpiteitä, FRA:n tutkimustulokset viittaavat siihen, että oikeussuojaan liittyviä palveluja on tarpeen parantaa syrjinnän kohteeksi joutuneiden osalta.

Näistä tutkimustuloksista on hyötyä kun EU lujittaa oikeussuojan saatavuuteen liittyviä rakenteita ja kehittää nykyisiä käytäntöjä. Niistä on hyötyä myös EU:n jäsenvaltioille niiden uudistaessa oikeussuojan saatavuuteen liittyviä rakenteita ja toimintatapoja. Seuraavilla parannuksilla voitaisiin kohentaa oikeussuojan saatavuutta.

Rakenteet

- Kanteen nostajan on helpommin voitava selvittää, minkä viranomaisen puoleen hänen pitäisi kääntyä. Tällä hetkellä käytettävissä olevien vaihtoehtojen määrä vaikeuttaa tätä.
- Syrjintää koskevia lainsäädännön määritelmiä on selkiytettävä, ja syrjinnän kaikkia perusteita tai aloja koskevia säännöksiä on yhdenmukaistettava, mikä tekisi yhdenvertaista kohtelua koskevasta lainsäädännöstä selkeämmän ja yksinkertaisemman sekä kansallisesti että EU-tasolla.
- Fyysistä etäisyyttä ensimmäisiin yhteyspisteisiin oikeussuojaa haettaessa on kavennettava. Tätä varten syrjintätapauksia käsittelevät tasa-arvoelimet ja muut elimet voisivat tehdä tiivistä yhteistyötä paikallisten viranomaisten, kansalaisjärjestöjen tai muiden ruohonjuurijärjestöjen kanssa; perustaa pysyvän tai säännöllisin väliajoin päivystävän alueellisen yhteyspisteen ja hyödyntää mahdollisesti jäsenjärjestöjä tai muita vakiintuneita verkostoja, kuten ammattiliittoja tai työnantajien edustajia. Myös eri laitosten väliset yhteistyösopimukset ja ristiinohjausjärjestelmät voisivat auttaa kanteen tekijöitä luovimaan oikeusjärjestelmässä.

- Tuomioistuimen ulkopuolisia mekanismeja olisi hyödynnettävä laajemmin. Niillä voidaan täydentää perinteisiä oikeussuojakeinoja edullisesti ja tehokkaasti.

Menettelyt

- On päästävä eroon useista rajoittavista tekijöistä, joita ovat esimerkiksi nykyinen kapea-alainen asiavaltuuden käsite, asianosaisten käytössä olevien keinojen yhdenvertaisuuden puute, kanteen tai valituksen tehneen henkilön sekä todistajien puutteellinen suojelu uhriksi joutumiselta, tuomarien riittämätön tasa-arvolainsäädännön tuntemus ja todistustaakan kääntämistä koskevan unionin oikeuden säännöksen epäasianmukainen soveltaminen.
- Syrjinnän uhreille on annettava laadukasta oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua.
- Tasa-arvoelimille ja hallinto- ja oikeusviranomaisille on taattava riittävät tutkintavaltuudet ja asianmukaiset voimavarat.

Tuki

- Kanteen tehneen henkilön mahdollisuuksia saada oikeusapua tai käyttää oikeusturvavakuutusta kulujen kattamiseksi on parannettava. Välittäjinä toimivien tahojen mukaan nämä voivat ratkaista sen, pystyykö henkilö käyttämään oikeussuojakeinoja.
- On laadittava laadukkaita viestintästrategioita, mukaan luettuina tietyille ryhmille kohdistetut kampanjat ja tietojen mukauttaminen nimenomaan niiden tarpeisiin sopiviksi. Tämä edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja ja taloudellisia voimavaroja sekä helposti saatavilla olevaa tietoa, jossa ei käytetä teknistä lakikieltä, kun tarkoituksena on edistää oikeuksien tuntemusta ja markkinoidaan palveluja.
- Julkisista elimistä on tehtävä hyvien käytäntöjen malleja. Tehokkaat viestintästrategiat, yhteistyö tiedotusvälineiden kanssa ja tiedotusvälineiden parempi perehtyminen asiaan auttavat kaikki edistämään perusoikeuksien kunnioittamista.

Lisätietoja:

FRA raportti *Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality* on saatavilla osoitteesta: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/access-justice-cases-discrimination-eu-steps-further-equality>

Yleiskatsaus FRA:n toiminnasta oikeussuojan alalla löytyy osoitteesta: <http://fra.europa.eu/en/theme/access-justice>